

В статье дается определение понятия «культура пользования киберпространством». Автор обосновывает необходимость формирования у современной студенческой молодежи культуры пользования киберпространством.

***Ключевые слова:** культура пользования киберпространством, информационное пространство, психологическая экология жизненного пространства человека.*

In the article the definition of the concept «culture of cyberspace usage» is given. The author grounds the necessity of forming at modern student youth culture of cyberspace usage.

***Keywords:** culture of cyberspace usage, cyberspace, psychological ecology of man's living space.*

Шайкіна Олена Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка Барішєва О.І.

УДК 37.015.31:159.922.1

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

А.М. Шевченко

У статті розглянуто основні напрями сучасних педагогічних досліджень з проблеми становлення гендерного виховання молодших школярів.

***Ключові слова:** гендер, гендерне виховання, гендерна рівність.*

Гендерні дослідження – нова галузь знання та освіти. Особливої значущості вони набувають із огляду на становлення в Україні демократичного суспільства, реалізації принципу гендерної рівності жінок і чоловіків у всіх сферах сучасного життя.

Фактор гендеру в освоєнні прийнятих у суспільстві нормативів поведінки чоловіків та жінок полягає в спрямуванні особистісного

розвитку хлопчиків та дівчаток у бік збереження рівності в їхніх правах і можливостях, досягнення професійного й соціального статусу, в розробці такої стратегії навчально-виховної роботи, яка б орієнтувала дітей на егалітарні цінності, партнерство та взаємозамінність статей у виконанні батьківських та суспільних ролей.

Звертаючись до робіт вітчизняних дослідників гендеру та дослідників із пострадянських країн, ми можемо констатувати, що чимало робіт присвячено статево-вихованню школярів: О. С. Богданова, Ю. О. Бурцева, В. Ю. Каган; проблемам із позицій сексології та фізіології, статевої психогієни, етичним аспектам статево-виховання, формуванню сексуальної культури школярів: Ю. В. Гаврилов, А. В. Меренков; вихованню в процесі статево-рольової соціалізації: М. А. Радзівілова, Л. І. Столярчук; гендерному підходу до навчання й виховання; становленню гендерної ідентичності, формуванню культури статево-взаємостосунків: О. М. Каменська, О. О. Константинова.

Зауважимо, що в цьому напрямку гендерне виховання все частіше стає предметом обговорення дослідників: Ю. А. Аркін, П. П. Блонський, А. В. Мудрик.

Сучасні гендерні дослідження в педагогіці базуються на концепції статево-рольового виховання Л. І. Столярчук та її учнів: В. В. Дудукалова, який досліджував педагогічні умови статево-рольового виховання студентів, М. А. Толстих, яка розглядала процес становлення гендерної ідентичності студентів; Т. С. Кузнецова, який вивчав процес формування культури взаємостосунків старшокласників (гендерний аспект); Т. П. Машихіної, яка присвятила своє дослідження формуванню статево-рольової поведінки старших підлітків; М. А. Радзівілової, яка досліджувала можливості виховання дошкільників у процесі статево-рольової соціалізації.

Серед українських учених-педагогів актуальність упровадження гендерної парадигми, зокрема з проблеми гендерного виховання учнів різних вікових категорій, обґрунтовується у роботах С. Т. Вихор, О. М. Кікінежді, В. П. Кравця, О. С. Цокур.

У ході аналізу проблеми гендерного виховання молодших школярів виявлено суперечності між нагальною потребою в гендерному вихованні молодших школярів і недостатньою теоретичною обґрунтованістю означеної проблеми.

Характеристика гендерного виховання як педагогічної проблеми.

У широкому розумінні поняття „виховання” розглядають як соціалізацію, оскільки погляд на виховання як односторонній процес впливу на учнів з метою формування певних якостей вичерпав себе. Виховання у вузькому аспекті – це суб’єкт-суб’єктна взаємодія, процес і результат цілеспрямованого впливу на розвиток особистості, її рис, якостей, поглядів, стосунків з іншими, у результаті чого відбувається її самовдосконалення, виникає прагнення до самовиховання й самореалізації. Як зазначає С. Т. Вихор, „мета виховання завжди має конкретно-історичний характер і повинна відображати ті зміни, які відбулись у соціальному, духовному, і матеріальному рівнях розвитку суспільства” [1, с. 12].

Гендерне виховання ми розглядаємо в двох аспектах: як систематичний вплив на особистість із метою забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок у різних сферах суспільного життя, дотримання прийнятих у суспільстві гендерних норм і стереотипів; та цілеспрямований процес, що характеризує не тільки міжособистісне спілкування осіб різної статі та взаємодію в сім’ї, але й визначає їхні соціальні відносини в основних інститутах суспільства.

Цілі гендерного виховання відображаються у його змістовому компоненті, суть якого становлять ідеї демократичного розвитку суспільства та гендерної рівності, цінності кожної особистості та її самореалізації, незалежно від того, до якої статі вона належить.

На думку дослідниці з гендерної проблематики С. Т. Вихор, „завданнями гендерного виховання є: реалізація гендерного підходу в усіх ланках навчально-виховного процесу; усвідомлення проблем гендерного паритету; оволодіння певним обсягом знань про упередження щодо кожної статі та їх усвідомлення; пом’якшення стереотипів щодо сімейних, професійних та суспільних ролей та корекція уявлень про норми маскулінності/фемінінності; збагачення емоційного світу, створення умов для розвитку індивідуальних здібностей з метою самореалізації особистості; накопичення та формування досвіду егалітарної поведінки. Засобом впровадження гендерного виховання в навчально-виховну діяльність школи є включення в освітній процес гендерної складової та застосування особистісно зорієнтованого підходу у взаємодії вчителів та учнів” [1, с. 35].

Як справедливо зазначає С. Т. Вихор, „добір змісту гендерного виховання задовольняє такі вимоги: відповідає соціальному замовленню держави, оскільки однією зі складових демократичного суспільства є рівність можливостей його громадян, незалежно від статевої належності; відображає зв'язок теорії з практикою, оскільки спрямований на розвиток соціокультурної статі кожної особистості з метою її самореалізації у суспільних інститутах, професійній діяльності, сім'ї; будується на засадах гендерної рівності та національних цінностях; відповідає духовним, фізичним можливостям вихованців, оскільки враховує їх індивідуальні, вікові, статеві особливості” [1, с. 36].

Істотним для нашого дослідження є питання про педагогічні основи гендерного виховання школярів як важливого напряму впровадження егалітарної гендерної ідеології в сучасну педагогічну освіту, що ґрунтується на засадах гендерної рівності.

Вирішення цієї проблеми в педагогіці та теорії виховання пов'язане з пошуком альтернативних методик, розробкою науково-методичного забезпечення гендерної освіти, удосконаленням відповідних освітніх програм для набуття необхідних знань педагогів та психологів із гендерних відносин, які забезпечують адекватне присвоєння гендерної культури школярам.

На думку С. Т. Вихор: „Гендерний підхід в освіті, як механізм досягнення гендерної рівності та утвердження рівних можливостей для самореалізації кожної особистості передбачає: відсутність орієнтації на „особливе призначення” чоловіка чи жінки; заохочення видів діяльності, що відповідають інтересам особистості; пом'якшення гендерних стереотипів; урахування соціально-статевих відмінностей. Гендерний підхід є необхідною передумовою реалізації гендерного виховання і виступає складовою особистісно зорієнтованого навчально-виховного процесу” [1, с. 55].

В останні роки гендерні дослідження стають невід'ємною частиною педагогічних наук, а гендерна проблема пронизує різні напрями педагогіки. Тому, щоб об'єктивно дослідити проблему гендерного виховання учнів як сучасного соціально-педагогічного явища, доцільно, на наш погляд, проаналізувати особливості гендерного виховання учнів як педагогічного феномена.

Гендерний підхід створив передумови для аналізу поняття „гендер” (від англ. gender – рід, стать) як новітнього позначення,

сучасної інтерпретації проблеми статевого взаємостосунків (І. В. Костікова) [7]. До появи терміна „гендер” поняття „стать” (sex) відносилось до вивчення біологічних, фізіологічних, психофізіологічних відмінностей чоловіка та жінки, а категорії „статеврольове виховання”, „статеврольова поведінка”, „статеврольова соціалізація” були пов’язані з дослідженням соціальних, культурних, психолого-педагогічних складових маскулінності/ фемінінності, статевого взаємостосунків. Поняття „статеве виховання”, „статеврольове виховання” потребували перегляду з позицій гендерного підходу як методу наукового аналізу, що припускає гармонізацію статево-рольової взаємодії на підставах егалітаризму – принципу рівних прав і можливостей особистості незалежно від статевої приналежності (Г. О. Митрофанова) [10].

На думку А. С. Макаренка: „Серед цих загальних методів виховання є такі, що до статевого виховання більше стосуються, є такі, що стосуються менше, але всі вони, разом узяті, великою мірою визначають наш успіх у вихованні майбутнього сім’янина, майбутнього чоловіка або майбутньої жінки” [8].

Із розвитком гендерних досліджень у педагогічній науці термін „гендер” став синтезувати біологічні, соціальні й індивідуальні маскулінні й фемінінні особливості учнів, студентів, педагогів і їх взаємостосунків. Для більш детального розгляду й розмежування біологічних, фізіологічних характеристик і статусних позицій, психолого-педагогічних особливостей сьогодні використовуються біологічний і соціокультурний підходи в гендерних педагогічних дослідженнях.

Гендер із позиції педагогів-класиків відноситься не просто до хлопчиків та дівчат, а до взаємин між ними і до способу конструювання цих взаємин, тобто як суспільство буде ці відносини та взаємодію статей у навчанні й вихованні. Гендерне виховання – це не тільки оволодіння гендерними знаннями, а й формування менталітету, егалітарного за своєю сутністю, що забезпечує поведінку, яка ґрунтується на принципі рівних прав і можливостей для представників обох статей.

Сучасні дослідники зазначають, щоб „бути жінкою” зовсім не обов’язкова наявність фемінінних характеристик, так само й

приналежність до чоловічої статі не тотожна маскулінності (Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді, В. П. Кравець) [3].

Науковці (О. О. Вороніна, В. П. Кравець, Н. Д. Чухим) визначають декілька напрямків гендерної теорії:

- 1) соціальне конструювання гендеру;
- 2) розуміння гендеру як стратифікаційної категорії;
- 3) інтерпретація гендеру як культурного символу;
- 4) осмислення гендеру як ідеологічного конструкта та як вияву суб'єктивності;
- 5) дослідження гендеру як певної лінгвістичної парадигми [2; 7; 11].

Найбільш визначним у гендерній теорії є парадигма соціального конструювання гендеру. Вона зумовлює дослідження гендерної культури, формування механізмів створення категорій мужності й жіночості, а також визначає напрямки знання про нього. За теорією М. М. Дмитрієвої, поняття „гендер” є складним соціокультурним процесом формування (конструювання) суспільством відмінностей у чоловічих та жіночих ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках, а також як власне результат цього процесу – „сформований соціальний конструкт” [4].

О. О. Вороніна вважає, що теорія соціального конструювання гендеру ґрунтується на двох постулатах: а) гендерна ідентичність формується сім'єю та різними інститутами, зокрема й засобами масової інформації, у процесі соціалізації людини; б) гендер конструюється самими індивідами на рівні свідомості [3]. Підґрунтям цієї теорії є диференціація біологічної та соціальної статі, що базується на відмінностях ознак жіночості та мужності, при цьому поняття „жіночість та мужність” розглядаються як суспільна детермінація, що є однією з форм соціально-культурних ролей.

Друга теорія – це розуміння гендеру як мережі, структури чи процесу, тобто гендеру як стратифікаційної категорії в сукупності інших стратифікаційних категорій. Про цю особливість гендеру в соціолінгвістичному аспекті зазначають Е.Ш. Ісаєв, О.Д. Петренко [5].

Третя теорія – розуміння гендеру як культурного символу. Чоловіче й жіноче на онтологічному та гносеологічному рівнях існують як елементи культурно-символічних рядів: чоловіче – раціональне, духовне, божественне, культурне; жіноче – чуттєве, тілесне, гріховне, природне. Чоловіче чи те, що ототожнюється з ним, вважається

позитивним і значущим, а жіноче – негативним, вторинним. Зокрема, Д.Ч. Малишевська називає чоловіка та жінку „базовими концептами культури, в яких проблема статі представлена як культурне явище” [9]. На думку Н.Д. Чухим, це стосується таких метафор, як „чуттєве, тілесне, гріховне”, які описують жінку – на протигагу означень „раціональне, духовне, божественне”, які обираються для характеристики чоловіка [11].

Отже, однією з ліній аналізу нашого дослідження є гендер як стать соціальна.

О. О. Вороніна, узагальнюючи та систематизуючи західні підходи до цього визначення, виокремлює сім „позицій” за інтерпретацією категорії „гендер”. У сучасній гуманітарній парадигмі гендер розглядається як стратифікаційна категорія, соціальний конструкт, суб’єктивність, ідеологічний конструкт, мережа, технологія, культурна метафора [2]. Отже, поняття „гендер”, перш за все, співвідноситься з поняттям „соціальна стать людини”. Сенс цього поняття полягає в ідеї соціального моделювання або конструювання статі.

Отже, на сьогодні накопичено достатньо даних відносно концепції гендерного навчання та виховання школярів у педагогічній освіті. Аналіз педагогічної літератури свідчить про наявність протиріч між процесами гуманізації змісту освіти та недостатньої розробки питань гендерного виховання школярів. Це потребує пошуку шляхів удосконалення гендерного виховання в загальноосвітній школі.

Література

1. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / С. Т. Вихор. – Тернопіль, 2006. – 264 с.
2. Вороніна О., Кліменкова Т. Гендер и культура / О. Вороніна, Т. Кліменкова // Феминизм и гендерные исследования. Хрестоматия. – Тверь, 1999. – С. 53-61.
3. Говорун Т. В., Кікінежді О. М., Кравець В. П. Психологія статі. Гендерний та психосексуальний розвиток людини / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді, В. П. Кравець. – Т. : ТДПУ, 2001. – 48 с.
4. Дмитриева М. Н. Гендерные исследования в сравнительном языкознании: оценочная лексика как фрагмент языковой картины мира в доступности ресурсов и возможности выражать свои интересы / М. Н. Дмитриева. – М.: Весь мир, 2002. – 386с.

5. Каюков Г. Поликультурна освіта у школах національних спільнот: пошуки, знахідки, проблеми: Круглий стіл редакції / Г. Каюков // Відродження. – 1994. – № 2. – С.4-11.
6. Костикова И.В. Основы гендерной педагогики / И.В. Костикова // Женщина в российском обществе. – 2000. – №3. – С. 67-74.
7. Кравець В. П. Гендерна педагогіка / В. П. Кравець. – Тернопіль, 2005. – 338 с.
8. Макаев В. В. Поликультурное образование – актуальная проблема современной школы / В. В. Макаев, З. А. Малькова, Л. Л. Супрунова // Педагогика. – 1999. – № 4. – С. 6.
9. Малишевская Д.Ч. Базовые концепты культуры в свете гендерного подхода: На примере оппозиции мужчина/женщина / Д. Ч. Малишевская // Фразеология в контексте культуры. – М., 1999. – С.180-184.
10. Митрофанова А.А. Гендерный подход в педагогике / А. А. Митрофанова // Введение в гендерные исследования: Учеб. пособие для студентов ВУЗов / Под ред. И.В. Костиковой. – М.: Аспект Пресс, 2005. – С. 182-194.
11. Чухим Н. Д. Візія жінки у західній філософській традиції (від античності до модерну) / Н. Д. Чухим. – К. : Київський інститут гендерних досліджень, – 2006. – 192 с.

В статье рассмотрены основные направления современных педагогических исследований по проблеме развития гендерного воспитания младших школьников.

Ключевые слова: *гендер, гендерное воспитание, гендерное равенство.*

In the article main directions of modern pedagogical research of the problem of junior schoolchildren gender education are examined.

Key words: *gender, gender education, gender parity.*

Шевченко А.М. - старший викладач кафедри української та російської філології Євпаторійського інституту соціальних наук РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта)

Рецензент – кандидат пед. наук, доцент кафедри історії і права Євпаторійського інституту соціальних наук РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) Т.О. Скрябіна